

การปรับตัวทางสังคม และเศรษฐกิจของชาวนา จากกิจกรรมทางเศรษฐกิจตามประเพณี

เข้าสู่กิจกรรมทางเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์ :

ศึกษารณานิคมบ้านดอนทราย อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม

นางสาวกรรณิการ์ อ้ายตระกูล

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต

ภาควิชาสังคมวิทยา และมานุษยวิทยา

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. 2539

ISBN 974-633-201-5

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

I 1700956X

**Social and Economic adaptation of Farmers from
Traditional to Commercial Economic Activities
: A Case Study of Ban Don Sai, Amphoe Muang, Nakhon Pathom**

Miss Garniga Ouytagul

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of Requirements

for the Degree of Master of Arts

Department of Sociology and Anthropology

Graduate School

Chulalongkorn University

1996

ISBN 974-633-201-5

หัวข้อวิทยานิพนธ์ การปรับตัวทางสังคม และเศรษฐกิจของชาวนา จากกิจกรรมทางเศรษฐกิจ
ตามประเพณี เข้าสู่กิจกรรมทางเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์ : ศึกษากรณี
หมู่บ้านดอนทราย อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม

โดย นางสาวกรรณิการ์ อภัยตระกูล
ภาควิชา สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
อาจารย์ที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์ ดร. ปรีชา คุวินทร์พันธุ์

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยฉบับนี้เป็น
ส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต

Signature

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร. สันติ ฤงสูวรรณ)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

Signature

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ประสิทธิ์ สวาสดีญาติ)

Signature

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(รองศาสตราจารย์ ดร. ปรีชา คุวินทร์พันธุ์)

Signature

..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร. บุญยง ชื่นสุวิมล)

พิมพ์ต้นฉบับบทคัดย่อวิทยานิพนธ์ภายในกรอบสี่เหลี่ยมนี้เพียงแผ่นเดียว

กรณีการ อุตสาหกรรม : การปรับตัวทางสังคมและเศรษฐกิจของชาวนา จากกิจกรรมทางเศรษฐกิจตามประเพณี เข้าสู่กิจกรรมทางเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์: ศึกษากรณีหมู่บ้านดอนทราย อำเภอมือง จังหวัดนครปฐม (SOCIAL AND ECONOMIC ADAPTATION OF FARMERS FROM TRADITIONAL TO COMMERCIAL ECONOMIC ACTIVITIES : A CASE STUDY OF BAN DON SAI, AMPHOE MUANG, NAKHON PATHOM) อ.ที่ปรึกษา : รศ.ดร.ปรีชา คุณินทร์พันธุ์, 295 หน้า. ISBN 974-633-201-5

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ เพื่อศึกษาสภาพการณ์ทางสังคมและเศรษฐกิจแต่เดิมของชาวนาบ้านดอนทราย ก่อนการเข้าสู่กิจกรรมทางเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์ และเพื่อศึกษาถึงวิธีการปรับตัวทางสังคมและเศรษฐกิจของชาวนาภายหลังจากที่ได้เข้าสู่กิจกรรมทางเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2504 จนถึงปัจจุบัน และสุดท้ายเพื่อเป็นการศึกษาถึงลักษณะการปรับตัวของชาวนา ท่ามกลางรูปแบบทางสังคมและเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์ ขณะเข้าไปทำการศึกษา โดยการศึกษานี้มีสมมุติฐานว่าการเข้าสู่กิจกรรมทางเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์ของชาวนา ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบหรือวิธีการผลิต ค่านิยม และวิถีชีวิตของชาวนา และการเข้าสู่กิจกรรมทางเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์ของชาวนา ทำให้ชาวนามีการปรับตัวทางสังคมและเศรษฐกิจแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขทางสังคมและเศรษฐกิจที่เข้ามากำหนดรูปแบบการปรับตัวที่แตกต่างกันระหว่างชาวนาด้วยกันเอง ซึ่งผลการศึกษาพบว่า ชาวนาแต่ละครอบครัวมีเงื่อนไขทางสังคมและเศรษฐกิจที่ต่างกัน จึงทำให้ชาวนามีการปรับตัวที่แตกต่างกันไปตามเงื่อนไขที่มีอยู่นั้น ซึ่งเป็นผลให้ชาวนามีสภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่แตกต่างกัน

ภาควิชา ..... สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
สาขาวิชา ..... มานุษยวิทยา
ปีการศึกษา 2538

ลายมือชื่อนิสิต .....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา .....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม .....

C530500 : MAJOR SOCIOLOGY AND ANTHROPOLOGY
KEYWORD: ADAPTATION / COMMERCIAL ECONOMIC ACTIVITIES

GARNIGA OUYTAGUL : SOCIAL AND ECONOMIC ADAPTATION OF FARMERS FROM
TRADITIONAL TO COMMERCIAL ECONOMIC ACTIVITIES : A CASE STUDY OF BAN
DON SAI, AMPHOE MUANG, NAKHON PATHOM. THESIS ADVISOR : ASS. PROF.
PREECHA KUWINPANT, Ph.D. 295 PP. ISBN 974-633-201-5

The purpose of this thesis is to study changes in economic and social
life of the farmers in Ban Don Sai before and after the village economy has
been influenced by the modern commercialized economy since 1961. It also
attempted to understand how individual family responded to the new economic
opportunities brought from the outside.

We found that each family adapted to the market economy differently
depending on different conditions which each has occupied, social and
economic. Differentiation has appeared, some become rich and others poor.

ภาควิชา.....สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
สาขาวิชา.....มานุษยวิทยา
ปีการศึกษา.....2538

ลายมือชื่อนิติ.....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี ทั้งนี้ก็ด้วยการช่วยเหลือจากบุคคลหลายๆ ฝ่าย ซึ่งผู้เขียนรู้สึกซาบซึ้งในความกรุณาของท่านเป็นอย่างสูง และขอกราบขอบพระคุณทุกท่าน มา ณ โอกาสนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งขอขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร.ปรีชา คุวิฑนทร์พันธุ์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ได้ช่วยเหลือให้คำแนะนำตรวจแก้ไขข้อบกพร่อง ตลอดจนชี้แนะความคิดในการจัดทำวิทยานิพนธ์ตลอดมา ขอขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ประสิทธิ์ สวัสดิ์ญาติ ในฐานะประธานกรรมการการสอบวิทยานิพนธ์ และอาจารย์ ดร.บุญยง ชื่นสุวิมล ในฐานะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ซึ่งได้ให้ข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงวิทยานิพนธ์ให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบคุณ กำนันนครชิต ครูอ้อยโรงเรียนสระกะเทียมวิทยา และครูผิน ดิบผล ครูใหญ่ โรงเรียนวัดรางสระกะเทียม และบรรดาชาวบ้านดอนทรายผู้เกี่ยวข้องกับการวิจัยทุกท่าน โดยได้ช่วยเหลือในการให้ข้อมูลข่าวสารต่างๆ และให้ที่พักอาศัยระหว่างที่ทำการเก็บข้อมูลภาคสนาม ภายในหมู่บ้าน

หนึ่งผู้เขียนขอขอบคุณ ธนาคารกสิกรไทยที่ได้จัดมอบทุนเพื่อช่วยสนับสนุนการวิจัยในครั้งนี้

ท้ายที่สุดผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณ คุณแม่ประทุม ธเนศรภา ผู้เป็นคุณแม่ของผู้เขียนที่คอยเฝ้าปรนนิบัติ ให้กำลังใจ กระตุ้นเตือนสติผู้เขียนให้มีมานะพากเพียร ตลอดจนช่วยปลอบประโลมให้ผู้เขียนคลายความกังวลใจ สามารถทำงานวิจัยให้ลุล่วงจนได้ นอกจากนี้ผู้เขียนขอขอบพระคุณบรรดาพี่ๆ น้องๆ และเพื่อนทุกคนที่คอยช่วยเหลือเป็นกำลังใจที่ดีแก่ผู้เขียนเสมอมา ผู้เขียนจึงใคร่ขอขอบพระคุณไว้ในโอกาสนี้เป็นอย่างยิ่ง

กรรณิการ์ อภัยตระกูล

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	จ
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ฉ
กิตติกรรมประกาศ	ช
สารบัญตาราง	ฐ
สารบัญรูปภาพ	ฑ
บทที่	
1. บทนำ.....	1
ความเป็นมา และความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของงานวิจัย	6
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับในการศึกษาครั้งนี้	6
ปัญหาของการวิจัย	6
การศึกษา และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	7
ทฤษฎี และแนวความคิดที่ใช้ในการศึกษา	17
ขอบเขตของงานวิจัย	24
สมมุติฐานการวิจัย	25
วิธีการศึกษา	25
คำจำกัดความที่ใช้ในการศึกษาเชิงปฏิบัติการ	26
2. สภาพทั่วไปของหมู่บ้านดอนทราย	31
พื้นที่ และการปกครอง	31
สภาพภูมิศาสตร์	35
การคมนาคม	37
ประชากร	41
การศึกษา	43
การสาธารณสุข และระบบสาธารณสุขปโภค	46

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
ลักษณะหมู่บ้าน บ้านเรือนที่อยู่อาศัย และชีวิตความเป็นอยู่	49
สภาพการดำเนินชีวิตประจำวันของชาวบ้าน	57
สภาพเศรษฐกิจของหมู่บ้าน	60
การเกษตรกรรมเพื่อยังชีพ	62
การเกษตรกรรมเพื่อการค้า	63
ลักษณะทางสังคม และวัฒนธรรมของชาวบ้าน	66
ลักษณะครอบครัว	66
ลักษณะทางวัฒนธรรมความเป็นอยู่	73
: ศาสนา ความเชื่อ และประเพณี	76
ลักษณะทางการเมือง การปกครอง	88
3. สภาพทางสังคม และเศรษฐกิจของบ้านดอนทราย ภายใต้ระบบเศรษฐกิจตามประเพณี และสภาพความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในชุมชนก่อน พ.ศ. 2504	92
ประวัติความเป็นมาของชาวไทยลาวโซ่งบ้านดอนทราย และการตั้งถิ่นฐาน	92
ลักษณะของชุมชน กับระบบเศรษฐกิจตามประเพณี	96
สภาพการดำเนินชีวิตโดยทั่วไปของชาวลาวยุคใหม่ในชุมชน	99
ความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชน "บ้านลาวโซ่งดำ"	103
ครอบครัว และความเป็นเครือญาติกัน	103
การรวมกลุ่มทางสังคม	106
ความเชื่อ ศาสนา ประเพณีของชุมชน	108
ชุมชนกับโลกภายนอก	113
ความสัมพันธ์ที่มีต่อชุมชนใกล้เคียงในท้องถิ่นเดียวกัน	113
ความสัมพันธ์ที่มีต่อชุมชนทำนาในที่ลุ่ม	114
ความสัมพันธ์กับรัฐ และเจ้าหน้าที่ของรัฐ	116
สภาพเศรษฐกิจของหมู่บ้านในระบบเศรษฐกิจตามประเพณี	118
พื้นที่ และพืชพันธุ์ที่ใช้เพาะปลูก	118
แรงงาน และกระบวนการผลิต	121

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
ความสัมพันธ์ทางการผลิตของชุมชนในรูปแบบเศรษฐกิจตามประเพณี.....	122
ปัจจัยการผลิต.....	123
การกระจายผลผลิต.....	125
ชนชั้นทางสังคม.....	126
จุดเริ่มต้นของความเปลี่ยนแปลงภายในชุมชน.....	127
มูลเหตุชักนำสู่ความเปลี่ยนแปลง.....	129
การติดต่อกับชุมชนภายนอก.....	129
นโยบายการพัฒนาของรัฐ.....	131
การอพยพเข้ามาของคนภายนอกชุมชน.....	133
ความแน่นแค้นของชุมชน.....	134
4. สภาพทางสังคม และเศรษฐกิจบ้านดอนทราย เมื่อมีระบบการผลิตเชิงพาณิชย์.....	137
สภาพทางสังคมในระบบการผลิตเชิงพาณิชย์.....	137
ลักษณะครอบครัว และเครือญาติ.....	137
ความสัมพันธ์กับสังคมภายนอก.....	140
ระบบความเชื่อ ศาสนา และประเพณีชุมชน.....	145
ลักษณะการรวมกลุ่ม.....	148
การรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ.....	149
การรวมกลุ่มทางสังคม.....	150
การมีส่วนร่วมในทางการเมือง.....	153
สภาพทางเศรษฐกิจของหมู่บ้านดอนทรายในปัจจุบัน.....	157
ความสัมพันธ์ทางการผลิต.....	158
ปัจจัยการผลิต.....	158
แหล่งทุนเงินกู้ของชาวนา.....	162
กรรมสิทธิ์ในการถือครองที่ดิน.....	167
การกระจายผลผลิต.....	171
สภาพการผลิต.....	172

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
รูปแบบการผลิต.....	172
ชนิดของพันธุ์พืชและสัตว์ที่ใช้ในการผลิต.....	175
การซื้อขายผลผลิต/สินค้าชุมชน.....	181
อาชีพใหม่ที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของระบบการผลิต.....	185
5. การปรับตัวทางสังคม และเศรษฐกิจ กรณีศึกษา.....	201
ศึกษาการปรับตัวทางสังคม และเศรษฐกิจของชาวนา จากกรณีศึกษา	
14 ครอบครัว	206
กลุ่มครอบครัวที่มีฐานะดี.....	206
กลุ่มครอบครัวที่มีฐานะปานกลาง.....	212
กลุ่มครอบครัวที่มีฐานะยากจน.....	230
ลักษณะการปรับตัวทางสังคม และเศรษฐกิจของชาวนาบ้านดอนทราย	
กรณีศึกษา ตามกลุ่มฐานะ	236
การปรับตัวทางสังคม : ครอบครัว เครือญาติและการรวมกลุ่มทางสังคม.....	237
การปรับตัวทางเศรษฐกิจ : การเปลี่ยนแปลงแผนการผลิต.....	247
การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ : ระบบความคิด และค่านิยม.....	252
6. การวิเคราะห์ และสรุปผล ตามสมมุติฐานที่ตั้งไว้.....	256
รายการอ้างอิง.....	264
ภาคผนวก ก. ประวัติวัดรางสระกะเทียม และโรงเรียนวัดรางสระกะเทียม.....	268
ภาคผนวก ข. ประเพณีดั้งเดิมบางอย่างของชาวลาวโซ่ง.....	273
ภาคผนวก ค. ภาพประกอบเพื่อความเข้าใจในการศึกษาถึงการปรับตัวทางสังคม	
และเศรษฐกิจของชาวนาบ้านดอนทราย.....	276
ประวัติผู้เขียน.....	295

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1. แสดงจำนวนประชากรแยกตามเพศ.....	42
2. แสดงร้อยละของการศึกษาของประชากร.....	45
3. แสดงประเภทกิจกรรมประกอบอาชีพต่างๆ ของประชากร และจำนวน ผู้ประกอบกิจกรรมอาชีพที่เป็นอาชีพหลัก - รอง.....	64
4. แสดงลักษณะร้อยละของครอบครัวชาวบ้านดอนทราย.....	67
5. แสดงจำนวนร้อยละของครัวเรือนชาวลาวโซ่งที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านดอนทราย.....	68
6. แสดงร้อยละความคิดเห็นของหัวหน้าครัวเรือนเกี่ยวกับการแต่งงานกับ เครือญาติเดียวกัน.....	70
7. แสดงร้อยละการเลือกที่อยู่อาศัยหลังการแต่งงานของคู่สมรสใหม่.....	72
8. แสดงร้อยละจำนวนการถือครองกรรมสิทธิ์ที่ดินของแต่ละครัวเรือน.....	168
9. แสดงร้อยละจำนวนครัวเรือนที่มีสิทธิ์ทำกินในพื้นที่ของตนเอง และเช่าผู้อื่น.....	170

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1. แผนที่แสดงอาณาเขตของอำเภอเมืองนครปฐม.....	32
2. แผนที่แสดงอาณาเขตของหมู่บ้านดอนทรายในตำบลสระกะเทียม.....	34
3. แผนที่แสดงลักษณะทางกายภาพของตำบลสระกะเทียม.....	36
4. แผนที่แสดงระบบคลองชลประทานตำบลสระกะเทียม.....	38
5. แผนที่แสดงเส้นทางคมนาคมของตำบลสระกะเทียม.....	40
6. แผนที่แสดงอาณาเขตของหมู่บ้านดอนทราย และลักษณะ การตั้งบ้านเรือนของประชากร.....	51
7. แผนที่แสดงบ้านของครอบครัวชาวนากรณีศึกษาทั้ง 14 ครอบครัว.....	205
8. ถนนลาดยางใช้เป็นเส้นทางคมนาคมภายในหมู่บ้าน.....	277
9. โรงเรียนประถมศึกษาตั้งอยู่ในเขตหมู่บ้าน.....	277
10. สถานีอนามัยขนาดใหญ่ที่ชาวบ้านไปขอรับบริการด้านการรักษา.....	278
11. ประปาหมู่บ้านในบริเวณวัดรางสระกะเทียม.....	278
12. หอกระจายข่าวของหมู่บ้านในบริเวณวัด.....	279
13. ศาลากลางบ้าน.....	279
14. ร้านค้าชนิดรถเข็น และเด็กๆ ที่มาวิ่งเล่นกันในตอนเย็น.....	280
15. บ้านสมัยใหม่แบบต่าง ๆ.....	281
16. บ้านลาวโซ่งแบบประยุกต์ที่มีอายุช้านับร้อยปี.....	282
17. "เสื่อฮี" ของผู้หญิง - ผู้ชายลาวลาวโซ่งใส่ขณะร่วมพิธีกรรม.....	283
18. ทรงผมของผู้หญิงลาวลาวโซ่ง.....	284
19. โบสถ์ของวัดรางสระกะเทียมที่สร้างใหม่.....	285
20. ศาลประจำหมู่บ้านทั้งศาลเก่า และศาลใหม่.....	286
21. การทำนาปีในบริเวณที่ลุ่ม โดยพันธุ์ข้าวที่เกษตรกรตำบลแนะนำ.....	286
22. การทำสวนผลไม้จำพวก กัลฉวย, มะพร้าว, มะม่วง.....	287
23. พันธุ์วุ้นนม และพื้นที่ใช้ปลูกหญ้าขน.....	288

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
24. รถรับส่งถึงใสน้ำนมวัวของสหกรณ์โคนมฯ และถึงที่บรรจุน้ำนมแล้ว.....	289
25. วัวเนื้อที่เลี้ยงด้วยอาหารข้น และมูลสัตว์ตากแห้งก่อนขาย.....	290
26. การเลี้ยงสุกรขุนด้วยเครื่องให้อาหารแบบใหม่.....	291
27. บ่อปลานิล - ปลาตะเพียนบริเวณท้ายหมู่บ้าน.....	291
28. ผู้เฒ่าในหมู่บ้านรับจ้างแกะพลาสติกภายในบ้านของตัวเอง.....	292
29. สภาพภายนอก - ในโรงงานชุบโครเมียม.....	293
30. ส่วนหนึ่งของร้านค้าต่างๆ ในหมู่บ้าน.....	294